

מקורות להאיסור להזיק את חברו

טור חו"מ ריש הלכות נזיקין (סי' שעח): כשם שאסור לגנוב ולגזול ממון חברו כד, אסור להזיק ממון שלו, אפילו אם אינו נהנה, כיון שמזיקו בין במזיד בין בשוגג חייב לשלם, ובלבד שלא יהא אנוס. ופי' הב"ח – כלומר לא תימא דליכא איסורא אלא לגנוב ולגזול כדכתיב בקראי, אלא איסורא נמי איכא.

ביאור הגר"א חו"מ (סי' קנה סק"ח) – אפי' גרמא בניזקין אסור מן התורה, בין להרמב"ם ובין להרא"ש [ולא ביאר מהו האיסור].

יד רמ"ה (ב"ב פ"ב אות קז ד"ה אלא) דאסיר למגרם מידי דאתי מיניה הזיקא לאינשי, אי משום לפני עור לא תתן מכשול, ואי משום ואהבת לרעך כמוך [והיינו לענין גרמא דוקא].

ים של שלמה (ב"ק פ"י סי' כג) – אף מדאורייתא אסור לעשות היזק לחבירו, ואפילו כל דיני דגרמא בניזקין דפטורין מן התורה מ"מ אסורים מן התורה משום ואהבת לרעך כמוך [גם כן לענין גרמא].

שו"ת הרא"ש (כלל קח סי' יז) – והמדקדק בפי' לא יחפור [פ"ב דב"ב] דשיערו חכמים בכל דבר ודבר [להרחיק] לפי מה שראוי להזיק כו' כי דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום והקפידה תורה שלא יעשה אדם בתוך שלו דבר הגורם היזק לחבירו [גם זה לענין גרמא].

מנחת חינוך (מצ' י"א אות ז' בקומץ מנחה) – דלא הוי [איסור להזיק] רק מכח דהתורה ציותה להשיב אבידתו מכל שכן שלא להזיקו. וכן כ' הרש"ש (כתובות יח: לתוס' ד"ה כולי) [אמנם רק לענין גרמא בניזקין, ורק במנ"ח כ' כן לענין מזיק בידיים].

פי' הרבינו יונה למס' אבות (פ"א מ"א) – משה קיבל תורה מסיני בין תורה שבכתב בין תורה שבעל פה, שהתורה בפירושה ניתנה (תורת כהנים בחקותי כו), שבלא כן אי אפשר לעמוד בה, שהרי כתוב (ויקרא יט יג) לא תגזול וכל הניזקין בכלל אותו הלאו והם מן התורה על פי קבלת משה מסיני ואפילו לא נכתבו...

טור חו"מ ה' עדות (חו"מ סי' לד סעי' יב) – גנב וגזלן אע"פ שהן בני תשלומין ואינן בני מלקות פסולים לעדות והיינו רשע דקרא דכתיב עד חמש.

ב"ח שם – וראיתי במרדכי הארוך בשם הר"י יקר דהמזיק לחבירו, אע"פ שדעתו בשעה שמזיק לשלם לו ההזיק, נקרא רשע דחמש כו' וראוי לפוסלו לעדות ולשבועה, והוא הדין לחובל בחבירו, עכ"ל.

והוסיף הב"ח – ונראה דחובל בחבירו במזיד פסול מדאורייתא הוא, ע"ש.

רש"י ב"מ כו: - עובר משום השב תשיבם - לא תגזול לא שייך אלא בשעת נטילה, כמו ויגזול את החנית מיד המצרי (שמואל ב' כג) כדאמר בבבא קמא (עט, ב), לא תוכל להתעלם אינה אזהרה אלא לכובש את עיניו ונמנע מלהציל, הלכך, הנוטלה על מנת להחזיר ולאחר יאוש נתכוין לגזולה - אין כאן מתעלם, אבל השב תשיבם איכא משנטל עד ששיבנה.

רש"י ב"מ קיא. - משום לא תגזול - דהא אוקמיה באיזהו נשך (ב"מ סא). לכובש שכר שכיר, דאי גזל ממש - מלאו דריבית ואונאה נפקא.

חמשה שמות - חמשה לאוין: לא תעשוק את רעך, ולא תגזול ולא תלין, ולא תעשוק שכיר עני ואביון ביומו תתן שכרו, ולא תבוא עליו השמש, ועשה - ביומו תתן.

שם שכירות - כולוהו בחד ודאי לא משכחת לה, אלא הכי קאמר: עבירות כל השמות הללו בשם שכירות הן, יש מהן בשכירות לילה ויש מהן בשכירות יום.

גזל - משמע שאנסו בידו מידו ממש, טפי מעושק, דכתיב (שמואל ב, כג) ויגזול את החנית מיד המצרי וכן (שופטים ט) בבעלי שכם ויגזלו את כל אשר יעבור עליהם בדרך.

רש"י סנהדרין ב. - גזילות - כופר בפקדון, דמשלח בו יד הוי גזלן, וכן החוטף מיד חברו הוי גזלן, כגון ויגזול את החנית מיד המצרי (שמואל ב' כג), אבל לוח ולא שילם, לא מיקרי גזלן דמלוה להוצאה ניתנה.

רש"י סנהדרין כו: - גזלן דרבנן - הנך דמתניתין. גזלן דאורייתא - החוטף ממש, כגון בניהו בן יהוידע דכתיב (שמואל ב' כג) ויגזול את החנית מיד המצרי, הכי מפרש במרובה (ב"ק עט:).

גמ' ב"ק עט: - אמר ר' אלעזר: ראוהו שהטמין בחורשין וטבח ומכר - משלם תשלומי ארבעה וחמשה. אמאי? הא לא משך! א"ר חסדא: שהכישה במקל. אמרי: וכיון דראוהו, גזלן הוא! כיון דקא מטמרי מנייהו, גנב הוא. ואלא גזלן היכי דמי? אמר ר' אבהו: כגון בניהו בן יהוידע, שנאמר: (שמואל ב' כג) ויגזול את החנית מיד המצרי ויהרגהו בחניתו.

רמב"ם הלכות גזילה (פ"א ה"ג-ד) - איזה הוא גזל, זה הלוקח ממנו האדם בחזקה, כגון שחטף מטלטלין מידו, או שנכנס לרשותו שלא ברצון הבעלים ונטל כלים משם, או שתקף בעבדיו ובבהמתו ונשתמש בהן, או שירד לתוך שדהו ואכל פירותיה, וכל כיוצא בזה הוא הגזל, כענין שני ויגזול את החנית מיד המצרי.

איזה הוא עושק, זה שבא ממון חברו לתוך ידו ברצון הבעלים וכיון שתבעוהו כבש הממון אצלו בחזקה ולא החזירו כגון שהיה לו ביד חברו הלואה או פקדון או שכירות והוא תובעו ואינו יכול להוציא ממנו מפני שהוא אלם וקשה, ועל זה נאמר לא תעשק את רעך.

גמ' ב"מ (סא:) אמר רבא: למה לי דכתב רחמנא לאו ברבית, לאו בגזל, לאו באונאה? צריכי. דאי כתב רחמנא לאו ברבית - משום דחידוש הוא, דאפילו בלוה אסרה רחמנא. ואי כתב רחמנא לאו בגזל - משום דבעל כרחיה, אבל אונאה - אימא לא. ואי כתב רחמנא לאו באונאה - משום דלא ידע דמחיל. חדא מחדא לא אתיא, תיתי חדא מתרתי. לא לכתוב רחמנא לאו בגזל, ותיתי מהנך, דמאי פרכת, מה לרבית שכן חידוש - אונאה תוכיח, מה לאונאה שכן לא ידע ומחיל - רבית תוכיח. וחזר הדין, לא ראי זה כראי זה, ולא ראי זה כראי זה, הצד השווה שבהן שכן גזולו - אף אני אביא גזל. אמרי הכי נמי, אלא לאו בגזל למה לי, לכובש שכר שכיר. כובש שכר שכיר בהדיא כתיב ביה לא תעשק שכיר עני ואביון, לעבור עליו בשני לאוין.

משנה ב"ק (פ"א מ"א) - ארבעה אבות נזיקים השור והבור והמבעה וההבער ... הצד השווה שבהן שדרכן להזיק ושמירתן עליך וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ:

פ' משפטים (שמות כא כט) ואם שור נגח הוא מתמל שלשם והועד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת: (ל) אם כפר יושת עליו ונתן פדין נפשו ככל אשר יושת עליו: (לו) או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא ישמרנו בעליו שלם שור תחת השור והמת יהיה לו:

(שם לג-לד) וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור: בעל הבור ישלם וגו'.

פ' אמור (ויקרא כד יז) ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת: (יח) ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש: (יט) ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו: (כ) שבר תחת שבר עין תחת עין שן תחת שן כאשר יתן מום באדם כן יתן בו: (כא) ומכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת: